

КОРХОНАЛАРДА ИННОВАЦИОН БОШҚАРУВ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИНИНГ УСТУВОР ОМИЛЛАРИ

Холбеков Улуғбек Тошпўлат ўғли

Вазирлар Маҳкамаси Ҳузуридаги Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби тингловчиси

Рақамли иқтисодиёт шаротида корхоналар рақобатбардошликни ошириш ва бозорнинг янги эҳтиёжларига мослашиш учун инновацион фаолият билан шуғулланмоқдалар. Инновацион фаолият янги иқтисодий натижаларни белгилайдиган техник-технологик, ташкилий-иқтисодий ва ижтимоий-иқтисодий характердаги янгиликларни жорий этишнинг тизимли жараёни бўлиб, глобаллашув натижасида юзага келган шиддатли рақобат орқали ўз роли ва аҳамияти ортишига олиб келмоқда. Бунда инновация деб тан олиш мумкин бўлган мезон - самарадорликнинг ўсиши, маҳсулотларнинг рақобатбардошлигини ва яшаш сифатини оширишдан иборат.

Бугунги кунда мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг устувор йўналишлари миллий иқтисодиётнинг турли тармоқларига инновацион лойиҳаларни жорий этишни жадаллаштириш, жумладан, корхоналар томонидан инновацион маҳсулотларни ишлаб чиқариш, бошқарувга оид инновациялардан амалиётда кенг фойдаланиш ҳисобига юқори иқтисодий ўсиш кўрсаткичларига эришиш, шунингдек, Ўзбекистоннинг глобал рейтинглардаги кўрсаткичларини янада оширишга қаратилган ҳисобланади. Хусусан, мамлакатимиз ҳукумати томонидан 2030 йилга бориб Глобал инновацион индекс халқаро рейтинги кўрсаткичлари тизимида жаҳоннинг етакчи 50 та мамлакатлари қаторига киришига эришиш бўйича узоқ муддатли стратегик вазифаси белгиланган.

Инновация атамаси лотинча “innovation” сўзидан олинган бўлиб, янгилаш, ўзгартириш киритиш деган маънони англатади. Ушбу атама иқтисодий адабиётга илк бор Й. Шумпетер томонидан киритилган бўлиб, олим инновация иқтисодий категориясига қуйидагича таъриф беради: “янги турдаги истеъмол товарлари ва хизматлари, жумладан, корхоналарнинг эгаллаган бозор ҳажмини оширишда ноодатий шаклдаги ишлаб чиқариш жараёнларини бошқариш амалиётини ташкил этиш, янги турдаги транспорт воситаларидан фойдаланиши ёки уларни амалиётга татбиқ этилиши инновация деб баҳоланади.

Ўзбекистонда инновацион лойиҳаларни амалга оширишни рағбатлантириш, йирик ишлаб чиқариш корхоналари, кичик ва ўрта бизнес вакилларини инновацион ривожланиш йўлига ўтказиш, бошланғич (стартап) инновацион бизнес лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва уларни ривожланишини давлат томонидан қўллаб-қувватлашга қаратилган чора-тадбирларга устуворлик қаратилиб келинмоқда. Жумладан, корхоналарда инновацион бошқарув самарадорлигини ошириш иқтисодий ўсишни рағбатлантирувчи омил сифатида баҳоланиб, янги иш ўринларини яратиш ва миллий иқтисодиёт барқарорлигини таъминлашнинг муҳим шarti сифатида баҳоланмоқда. Шунингдек, тобора ривожланиб бораётган бозор иқтисодиёти шароитида корхоналарнинг миллий ва халқаро даражадаги рақобатбардошлиги кўрсаткичларини яхшилашда улар иқтисодий фаолиятининг инновацион йўналишда амалга оширилиши талаб этилади,

Кейинги йилларда мамлакатимиз корхоналарида инновацион бошқарувини ривожлантириш амалга оширилаётган ислохотларнинг устувор йўналишлари қаторидан ўрин эгаллайди. Жумладан, “2030 йилга бориб, Ўзбекистонни “Глобал инновацион индекс”даги ТОП-50 мамлакатлар қаторига киритиш режалаштирилган. Ушбу мақсадга эришишда мамлакатимизнинг ушбу индексда қайд этилган паст индикаторлар бўйича

ILM FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI

30-MAY

ANDIJON, 2024

позициясини яхшилаш устувор вазифаси 2022- 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегиясида белгиланган. Ушбу ҳолат мамлакатимиз корхоналарида инновацион бошқаруви самарадорлигини оширишга қаратилган илмий-амалий аҳамиятга эга бўлган тадқиқотларни ўтказиш заруриятини уйғотади.

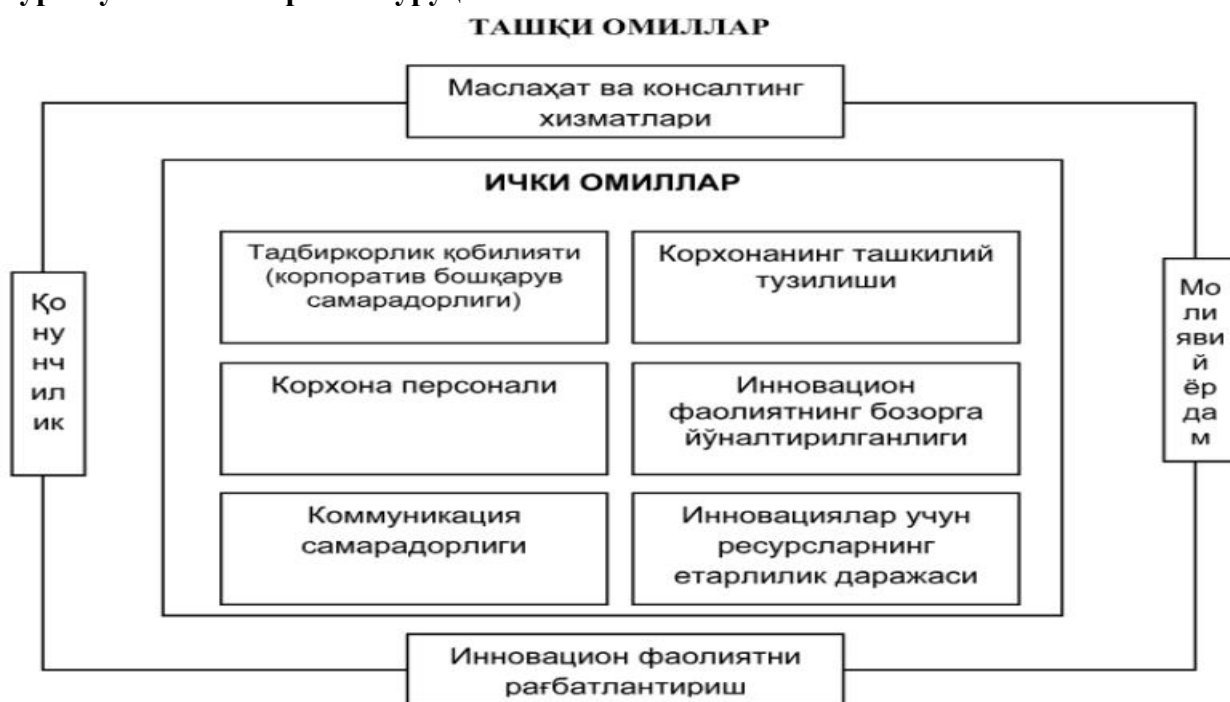
Мамлакатимиз иқтисодиётида корхоналарнинг жадал ривожланиши, уларнинг ташкилий тузилишининг тобора мураккаблашиб бориши, жумладан, уларнинг фаолият турлари ва йўналишлари кўламининг кенгайиб бориши натижасида корхоналар бошқаруви функцияларининг мураккабланиши вужудга келтирган ҳолда, оқилона қарорлар қабул қилишда тегишли муаммолар мавжуд эканлигини намоён этди.

Шу билан биргаликда, корхоналар инновацион бошқаруви самарадорлигини ошириш заруриятини уйғотди. Хусусан, 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегиясида “иқтисодиётга инновацияларни кенг жорий қилиш, корхоналар ва илм-фан муассасаларининг кооперация алоқаларини ривожлантириш” устувор мақсадлардан ҳисобланади. Корхоналари инновацион бошқаруви самарадорлигига таъсир кўрсатувчи омилларнинг назарий жиҳатдан таҳлили натижаларига кўра, унга таъсир кўрсатувчи омиллар ички ва ташқи омилларга гуруҳланиши мумкин бўлади.

Корхоналар инновацион бошқаруви самарадорлигини ошириш корхонада инновацияларни амалиётга татбиқ этиш маҳсулдорлигини ортишини таъминлаши билан бир қаторда, корхонанинг миллий ва халқаро рақобатбардошлик даражасига эришишга етарли даражада шарт-шароитлар яратиши керак бўлади. Фикримизча, иқтисодиётни модернизациялаш, ишлаб чиқарувчилар ўртасида рақобат курашининг тобора чуқурлашуви, жумладан иқтисодий муносабатлар тизимида инновацияларнинг жадал ривожланиши шароитида корхонанинг инновацион бошқарув самарадорлигини оширишга таъсир кўрсатувчи ички ва ташқи омилларни замонавий шарт-шароитларни инобатга олиш лозим. Бунда 1-расмда келтирилган тартибда гуруҳлаш мақсадга мувофиқ бўлади.

1-расм

Корхоналар инновацион бошқарув самарадорлигини оширишга таъсир кўрсатувчи омилларнинг гуруҳланиши

ILM FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI

30-MAY

ANDIJON, 2024

Таклиф этилаётган корхонада инновацион бошқаруви самарадорлигига таъсир кўрсатувчи омилларнинг гуруҳлаш тартиби - бевосита корхонада инновацион фаолият самарадорлигини ошириш ва унинг рақобатбардошлиги даражасини янада такомиллаштириш нуқтаи назаридан келтирилган. Корхонанинг инновацион бошқаруви самарадорлигига таъсир кўрсатувчи ички омиллар қуйидагилардан ташкил топади: – тадбиркорлик қобилияти (корпоратив бошқарув самарадорлиги).

Тадбиркорлик қобилияти корхона раҳбари, ундаги бўлим бошликлари учун хос бўлган инсоний фазилат ҳисобланиб, айнан ушбу қобилият инновацион фаолиятни ривожлантиришнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Яъни, шахсда тадбиркорлик қобилияти қанчалик юқори бўлгани сари, унинг янгилликларни, инновацион маҳсулотларни ишлаб чиқиш ва уларни амалиётга татбиқ этишга бўлган интилиши юқори бўлиши билан ажралиб туради.

Корхоналарда инновацион жараёнларни ташкил этиш борасидаги жаҳон тажрибаси кўрсатишича, юқори малакали инновациялар бўйича менежерларга бўлган талаблари юқори даражада. Чунки инновацион жараёнларнинг самарадорлиги инновациялар бўйича менежерларнинг касбий малакали ва етакчи мутахассисларни бу турдаги ташкилотларга жалб қилинади. Масалан, АҚШда бу турдаги 389 та консультатив марказлар фаолият юритиб, уларда 11 400 нафар юқори малакали, корхоналарнинг инновацион фаолият соҳасида ишлаган пенсионерлар хизматидан фойдаланилади.

Корхонанинг инновацион бошқаруви самарадорлигига таъсир кўрсатувчи ички ва ташқи омилларнинг бу турдаги гуруҳланиши узок муддатли истиқболда корхонанинг миллий ва халқаро даражадаги рақобатбардошлиги кўрсаткичини такомиллаштиришга ҳамда унинг инновацион салоҳиятига таъсир кўрсатувчи омилларни ҳам қамраб олган ҳисобланади. Корхонанинг инновацион фаолиятини бошқариш самарадорлиги унинг рақобатбардошлиги кўрсаткичини яхшиланишига қандай дастаклар орқали таъсир этиши мумкинлиги 2-расмда келтириб ўтилган.

2-расм

Корхонанинг инновацион салоҳиятининг ривожланганлик дарадаси бўйича гуруҳлаш

ILM FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI

30-MAY

ANDIJON, 2024

Шунингдек, корхонанинг инновацион бошқаруви самарадорлигига таъсир кўрсатувчи омиллар корхона инновацион салоҳиятини ошиб боришига замин яратади. Иқтисодий адабиётларда корхоналар инновацион салоҳиятининг ривожланганлик даражалари бўйича қуйи, ўрта ва юқори даражаларга ажратилади.

Таҳлиллар кўрсатишича, мамлакатда амал қилаётган инновацион ривожланиш модели корхоналар инновацион фаолиятини бошқариш самарадорлигига таъсир кўрсатувчи омилларга бевосита таъсир кўрсатади. Бугунги кунда жаҳон мамлакатларида инновацион ривожланишнинг уч хил модели шаклланган. Биринчи модель фан ва инновациялар бўйича дунёда етакчилик мамлакатлар учун хос бўлган модель ҳисобланиб, фундаментал ва амалий тадқиқотларни амалга оширишга асосланади. Бу турдаги инновацион ривожланиш модели АҚШ, Англия ва Франция мамлакатлари учун хос ҳисобланади. Ушбу мамлакатлар гуруҳи фундаментал ва амалий тадқиқотларни амалга оширишни рағбатлантириш орқали инновацион иқтисодиётни ривожлантиришга эришадилар. Иккинчи модель учун инновацияларни ривожланиши учун қулай шарт-шароитлар яратиш.

орқали инновацион иқтисодиётни ривожлантириш хос бўлиб, Германия, Швеция ва Швейцария каби мамлакатлар учун хос ҳисобланади. Учинчи модель жаҳон хўжалигининг илмийтехникавий ривожланишига ихтисослашган инновацион иқтисодиёт модели ҳисобланиб, Япония ва Жанубий Корея мамлакатлари учун хос модель ҳисобланади.

Юқоридагиларга таянган ҳолда, корхоналарда инновацион бошқарув самарадорлигини оширишда корхонанинг инновацион салоҳиятидан келиб чиқиб мақсад ва вазифаларни белгилаш зарурияти мавжуд деб айтиш мақсадга мувофиқ.

Фойланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармони. - <https://lex.uz/docs/5841063>
2. Зайнулдинов Ш.Н., Расулов Н.М. Инновацион менеджмент (дарслик).- Т.:“Инновацион ривожланиш нашриёт-матба уйи”, 2020. -Б.540.
3. Шодиева Д. Миллий иқтисодиётнинг инновацион ривожланишини инвестициялашнинг назарий асосларини такомиллаштириш. (PhD) дисс. автореф. - Т.:2020 Б.58
4. Расулов Н.М. Корпоратив тузилмаларда инновацион жараёнларни стратегик бошқариш услубиётини такомиллаштириш: (DSc) дисс. автореф. –Т., 2021, - Б.81